

Vad är ljudkonst?

Ljudkonst är en relativt ung konstform (på tyska Audiokunst och på engelska Soundart) som betecknar det intermediala konstslag i vilket ljud sammansmälter med andra konster eller medier till ett konstverk. Ett äldre begrepp är *instrumental teater*.

”Ljudkonst är ett vitt begrepp som omfattar olika, ofta genreöverskridande, konstuttryck där ljud och lyssnande är i fokus. Under termen ljudkonst samlas olika uttryck som exempelvis konkret poesi, elektroakustisk musik, noisemusik, ljudinstallationer, videokonst, text-ljudkomposition, spoken word, avantgardistisk poesi, experimental teater och film, happenings och performance.” från Wikipedia

När och var uppstod ljudkonsten?

Ljudkonstens ursprung går tillbaka till 1800-talet. Fram till dess hade uppdelningen mellan konstarnas konst och musik varit given, nu börjar en och annan konstnär eller musiker att intressera sig för föreningen mellan konstarnas. Den romantiske tyske målaren Philipp Otto Runge drömmer om universalkonst och komponisten Richard Wagner förespråkar allkonstverket. Det görs försök att sammansmälta konstarnas, men på den här tiden är det mer en fråga om addition än om det vi idag kallar ljudkonst.

Under det tidiga 1900-talet och modernismen börjar konstnärer och musiker i hög utsträckning intressera sig för det den andre håller på med. Marcel Duchamp och Jean Dubuffet är exempel på visuella konstnärer som tidigt experimenterar med ljud. Två nya stilriktningar, collaget och det abstrakta, intar konsten och bryter ner rådande stilhierarkier och banar vägen för ljudkonsten. Det gör även industrialiseringen och den nya teknikens frammarsch. Futuristerna grundades i Italien 1909 och inspirerades av de framväxande städerna och industriernas ljud. De skapar verk som spänner från allt mellan ljud och oljud. Italienaren Luigi Russolas musikaliska experiment med sina bullermaskiner betraktas idag som föregångare inom ljudkonsten. Dadaisterna, däribland Kurt Schwitters, Hugo Ball och Tristan Tzara, experimenterar i en mer icke-musikalisk tradition med collageliknande experiment mellan ljud, dikt och bild.

Surrealisterna, situationisterna och fluxusrörelsen (verksamma i perioder mellan 1920-1970) är andra tidiga exempel på utövare av ljudkonst. Den vänsterradikala situationiströrelsen med dansken Jörgen Nash i spetsen skapar under 60-talet storartade iscensättningar,

improviserade konserter i vilka olika ljud smälter samman på oväntade platser i stadens rum. Fluxusgruppen, med Joseph Beuys, John Cage och Yoko Ono som portalgestalter, experimenterar med upphävandet av gränser mellan konstarter och integrerar bildkonst, teater, dans och musik i improviserade happenings. Konstkategorierna konceptuell konst, minimalism och platsspecifik konst fungerar som utgångspunkt för ljudkonst. Det är på denna tid som begreppet ljudkonst ringas in och ges en egen definition.

Ljudkonsten i Sverige

I Sverige får ljudkonsten fotfäste under 50- och 60-talet. Kammarmusikföreningen i Fylkingen, som grundades 1933, arrangerar 1952 den allra första konserten med elektroakustisk musik och utvidgar kommande decennier sitt program med inslag av happenings, musikteater och text-ljud-kompositioner. En annan milstolpe är inrättandet av Elektronmusikstudion i Stockholm 1965, vilken blir en viktig plattform för svensk ljudkonst. Även Sveriges Radio spelar en roll i ljudkonstens genomslag genom att ge ökat utrymme för den här typen av musik i sina kanaler. Bland de svenska pionjärerna inom ljudkonsten finner vi Öyvind Fahlström, Åke Hodell, Bengt Emil Johnson, Karl Erik Welin, Carl Fredrik Reuterswärd, Ilmar Laaban med flera.

Ljudkonsten i dag

Idag är ljudkonst en etablerad och utvidgad konstgenre både internationellt och i Sverige. Något som delvis går att förklaras genom den snabba utvecklingen av ny teknik och internet. Globala nätverk mellan artister, musiker och konstnärer uppstår, och utöver att visas på museer och gallerier, tar ljudkonsten även plats i gatumiljöer, på festivaler och i andra sammanhang.

Kända svenskar på den samtida ljudkonstscenen är bland andra Leif Elggren, Carl Michael von Hausswolf, Åsa Stjerna, Per Svensson, Per Thörn, Hanna Hartman, Liv Strand, Sten Hansson och Syntjuntan med ljudverk. På den internationella scenen finner vi Carsten Nicolai, Susan Philips, Rolf Julius, Christina Kubisch och Peter Brötzman med flera.

Några nyckelkonstnärer och verk i ljudkonstens historia

Luigi Russolo (1885-1947) var en italiensk målare och kompositör, anhängare av futurismen. 1913 publicerade Russolo Oljudens konst (eng; The art of Noises it; Lárte dei rumori) som kom att ses som ett manifest för futuristisk musik. I manifestet proklameras för amatörens och den oskolades rättighet och skyldighet att skapa musik eftersom denne inte tyngs av traditionen. Tillsammans med målaren Ugo Piatti skapade Russolo oljudsmaskiner som reproducerade oljudet av motorer som kraschade genom att man vevade på en vev. Ingen av dessa oljudsmaskiner överlevde andra världskriget, men en enda inspelning finns kvar där oljudsmaskinerna användes i ett verk av Russolos äldre broder Antonio Russolo.

Kurt Schwitters (1887-1948) var en tysk konstnär, målare, diktare, performance- och ljudkonstnär främst förknippad med dadaismen. Schwitters mest välkända verk, ljuddikterna Ursonate (1922-32), bestod enbart av abstrakta fonem och saknar sådan information som noter, tempo och dylikt. Vid framförandet bygger Ursonate på rytm och intonation, d v s på betoning och tonhöjder.

Jean Dubuffet (1901–1985) var en konstnär vars mångsidiga konstnärskap förutom måleri även innefattade arkitektoniska projekt, litteratur och musik. Dubuffet arbetade gränsöverskridande och inspirerades av det oväntade och spontana. 1960-61 började Dubuffet experimentera med musik och ljud och skapade tillsammans med Cobragruppsmedlemmen Asger Jorn en rad improviserade verk. 1978 samarbetade Dubuffet med den amerikanske komponisten och musikern Jasun Martz, vilket resulterade i avantgarde symfonin The Pillory.

John Cage (1912-1992) var en amerikansk kompositör och ljudkonstnär, en av de mest firade och ikonklassificerade figurerna inom musik-avantgardismen. Cage experimenterade tidigt med elektronik och manipulation och inspirerades av slumpen som styrande faktor, Zen och österländsk filosofi. Cages mest kända verk är det tysta pianostycket 4.33. Verket går ut på att musikern/musikerna under den avsatta tiden sitter beredda att börja spela i en bestämd tidsrymd utan att slå an en enda ton. På detta sätt fokuserar verket på de ljud som alltid finns runt omkring oss. Cages betydelse för 40-, 50- och 60-talets avantgardistiska konst går inte att överskatta och än idag är han en inspirationskälla för många kompositörer och konstnärer.

Yoko Ono (1933-) flyttade från Japan till USA på 1940-talet och blev en tongivande röst i New Yorks, på den tidens, mest intressanta konstnärskretsar som arbetade med happenings, ljudkonst, poesi och film. Ono använde på utforskande och humoristiska sätt sin egen och andras röster i sina verk, gav ut flera LP-skivor och startade även bandet *Yoko Ono Plastic Ono Band tillsammans med sin make John Lennon*.

Laurie Anderson (1947-) är en amerikansk experimentell musiker och performancekonstnär, vars musik går att placera i gränslandet mellan populärmusik och konstmusik. Anderson är en pionjär inom den elektroniska musiken och genomförde sitt första performancekonstverk 1960. Anderson spelar flera olika instrument och många av dem bygger hon själv. Hennes främsta instrument är olika manipulerade varianter av fiol.

Fördjupning

Tidningar

Nutida Musik är en tidskrift om och kring ny konstmusik, ljudkonst, elektronisk musik och experimentell musik i största allmänhet. Varje nummer ägnas ett speciellt tema. Vid sidan av essäer och reportage recenseras nya cd, dvd, böcker och tidskrifter samt rapporteras från festivaler, opera och utställningar från hela världen. Nutida Musik är den viktigaste tidskriften i sitt slag i Skandinavien och samarbetar med en mängd internationella kritiker och skribenter.

Böcker

Ljudkonst. Skriftserien Kairos Nr 14

Den första svenska antologin om ljudkonst med texterna av betydande konstnärer och kritiker och med en grundlig introduktion av redaktörerna. Introduktionen av Engström och Stjerna tar upp ordet ljudkonst, olika termer och vad dessa betecknar (vilket är alltifrån elektronisk musik till ljudinstallationer) och i vilka språkområden/traditioner det rör sig om. I texten ges också en historisk översikt och bakgrund till dagens ljudkonst.

Utställningar om ljudkonst på Moderna Museet

http://www.modernamuseet.se/sv/Stockholm/Utställningar/2012/freq_out-8/

<http://www.modernamuseet.se/sv/Malmo/Utställningar/2012/Propro-Prop/>

Länkar

Om platsspecifik ljudkonst <http://www.ljudplanering.se/platsspecifik-ljudkonst>

Larm en kartläggning av kvinnor i Norden som arbetar/har arbetat konstnärligt med ljud:<http://www.larm-festival.se/>

Sajt med mycket ljudkonst och samtida konst (ljud och radio)
<http://www.ubu.com/>

Material sammanställt av Caroline Lund, 2012.